

УДК 37.013.42:330

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339115](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339115)

ОКСАНА БОЛЬШАЯ

ORCID: 0000-0003-0543-5196

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ДМИТРО БІЛАЙ

ORCID: 000-002-7055-758X

Професійно-технічне училище №31 м. Полтава

ОЛЕКСАНДР ГАЛАГУЗА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретичні аспекти формування економічної компетентності здобувачів освіти як ключового чинника модернізації освітньої системи з урахуванням викликів сучасної економіки та потреб ринку праці. Проаналізовано сутність економічної компетентності як інтегративної сукупності знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтирів, а також її структурні компоненти, що включають когнітивні, мотиваційні та емоційні складові, визначено соціокультурні та педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування економічної компетентності у сучасному освітньому середовищі. Акцентовано увагу на роль інноваційних педагогічних технологій і методів навчання, спрямованих на розвиток аналітичного та критичного мислення, практичних навичок здобувачів освіти. Визначено значення міждисциплінарного підходу та економетричного моделювання для підвищення якості економічної підготовки молоді.

Ключові слова: економічна компетентність, здобувачі освіти, педагогічні умови, інноваційні методи, міждисциплінарний підхід, економетричне моделювання.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Актуальним завданням для модернізації та розвитку системи освіти є підготовка майбутніх фахівців відповідно до запитів ринку праці та викликів сучасної економіки. Це передбачає вдосконалення процесу формування їхніх професійних навичок, що сприятиме випереджальному розвитку освіти та підвищенню економічного потенціалу країни. У науковій літературі компетентність розглядається як інтегрована сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків, включаючи аналітичне мислення, прогнозування результатів діяльності та вміння працювати з інформацією. Європейські експерти виділяють у структурі компетентності такі складові: знання, когнітивні та практичні навички, ставлення, емоційний інтелект, ціннісні орієнтири, етичні принципи та мотивація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування економічної компетентності здобувачів освіти набувають дедалі більшої актуальності у контексті модернізації сучасної освіти та підвищення її прикладної спрямованості. У наукових працях Мінлі Ву, Надтоки В., Часнікової О., Шевель Б., Цюцюпи С., Маєва А. Стеблюка С., Позняка С. узагальнюються підходи до визначення сутнісних характеристик економічної компетентності та механізмів її формування. Дослідники акцентують увагу на необхідності поєднання теоретичних знань з практичною підготовкою здобувачів освіти та розкриваються концептуальні засади економічної підготовки та підкреслюється значення міждисциплінарного підходу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності, структурних компонентів і детермінант формування економічної компетентності здобувачів освіти в контексті сучасних трансформацій освітнього процесу, що передбачає аналіз наукових підходів до визначення поняття, розкриття змісту економічної компетентності як інтегративної якості особистості та окреслення основних умов її ефективного формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальним завданням для модернізації та розвитку системи освіти є підготовка майбутніх фахівців відповідно до запитів ринку праці та викликів сучасної економіки. Це передбачає вдосконалення процесу формування їхніх професійних навичок, що сприятиме випереджальному розвитку освіти та підвищенню економічного потенціалу країни. У науковій літературі компетентність розглядається як інтегрована сукупність знань, умінь і навичок,

необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків, включаючи аналітичне мислення, прогнозування результатів діяльності та вміння працювати з інформацією. Європейські експерти виділяють у структурі компетентності такі складові: знання, когнітивні та практичні навички, ставлення, емоційний інтелект, ціннісні орієнтири, етичні принципи та мотивація.

Компетентність можна охарактеризувати як цілісну інтегративну властивість особистості, яка поєднує у собі знання, практичні навички, досвід, мотиваційні установки та ціннісні орієнтири, що забезпечують здатність ефективно діяти в певній сфері діяльності. Вона формується у процесі професійного та особистісного розвитку й відображає рівень готовності індивіда до вирішення професійних завдань. Цей феномен має універсальний і багатовимірний характер, а його формування детерміноване низкою чинників: з одного боку – це індивідуальні особливості особистості (самостійність, креативність, прагнення до самореалізації та самовдосконалення), з іншого – соціальне й освітнє середовище, у якому відбувається професійне становлення. Слід зазначити, що ці риси властиві як загальному уявленню про компетентність, так і її конкретним типам (Мінлі Ву, 2023).

Педагогічна система є соціальним утворенням, що формує освітній простір на основі визначеної моделі, яка задає типи взаємодій, очікувані результати, напрями розвитку та механізми реалізації. Системний підхід, що лежить в основі такої організації, вирізняється жорсткою структурованістю, через що він недостатньо чутливий до змін у соціальному середовищі. Це призводить до того, що педагогічні системи втрачають здатність адекватно реагувати на соціальні трансформації, що суперечить вимогам інноваційного розвитку освіти. У зв'язку з цим виникає потреба у перегляді концепцій проектування педагогічних систем і пошуку нових підходів до їх структурування. Ефективна реалізація системного підходу в педагогічних дослідженнях вимагає дотримання кількох важливих умов: по-перше, необхідно чітко визначити всі складові елементи освітнього процесу, серед яких ключовими є цілі педагогічної діяльності, студенти як активні суб'єкти й об'єкти навчання, викладачі та інші учасники процесу, зміст навчання, освітні технології та результати діяльності; по-друге, слід проаналізувати взаємозв'язки та залежності між цими елементами з метою виявлення провідних компонентів і відношень; по-третє, потрібно побудувати модель, що характеризується організованістю, цілісністю та ієрархічністю; по-четверте, необхідно враховувати вплив зовнішнього середовища як обов'язкову умову життєздатності системи; по-п'яте, кожен елемент має розглядатися виключно у взаємозв'язку з усією системою, із чітким розмежуванням його загальних і специфічних функцій; по-шосте, важливо усвідомлювати, що властивості системи формуються не лише через сукупність характеристик її складових, а й завдяки особливостям її внутрішньої структури як єдиного цілого (Шевель, 2025).

Трансформації у соціально-економічній сфері сучасного суспільства зумовлюють нагальну потребу у формуванні економічної компетентності як важливого компонента особистісного зростання здобувачів освіти. Вона є важливою передумовою соціальної інтеграції та професійної самореалізації молоді, забезпечуючи їм здатність адекватно оцінювати кар'єрні орієнтири, приймати раціональні фінансові рішення та оптимально розпоряджатися власними ресурсами.

В умовах динамічного розвитку економіки економетричне моделювання набуло особливої ваги як інструмент дослідження складних економічних явищ і процесів. Застосування економетричних методів нині виходить далеко за межі традиційного прогнозування – вони дедалі частіше слугують для обґрунтування економічних гіпотез, аналізу взаємозв'язків між різними чинниками, виявлення їхнього впливу на мікро- та макrorівні, а також для емпіричної перевірки положень економічної теорії, формування сценаріїв розвитку економіки та прийняття ефективних рішень (Надтока, Часнікова, 2020).

Сучасна економетрія пропонує широкий спектр інструментів, що відкриває нові можливості для аналізу, які донедавна були недосяжними. Водночас, класичні моделі часто виявляються обмеженими у здатності враховувати латентні чинники, які зумовлюють асиметричність та неоднорідність економічних процесів, особливо у регіональному контексті. У цьому зв'язку значного поширення набувають моделі лонгітюдного типу з фіксованими та випадковими ефектами, що дозволяють більш точно описувати регіональну специфіку розвитку в умовах економічної невизначеності. Використання таких моделей сприяє вдосконаленню механізмів фінансово-економічного регулювання на місцевому рівні та підвищенню ефективності управління підприємствами різних галузей і форм власності. Отже, створення науково обґрунтованих математичних моделей, здатних виявити ключові чинники впливу на систему управління ефективністю, оцінити їх кількісно та передбачити результати впровадження регуляторних заходів, є на сьогодні надзвичайно актуальним і затребуваним завданням (Цюцюпа, Маєв, 2025).

Формування економічної компетентності здобувачів освіти реалізується завдяки використанню ефективних освітніх інструментів, які не лише передають знання, а й формують практичні вміння, ставлення та цінності, необхідні для усвідомленого прийняття економічних рішень. Одним із базових інструментів є навчальні курси та дисципліни економічного спрямування, що закладають фундамент економічної грамотності. Вони забезпечують засвоєння основ економічної науки, її понять, категорій, закономірностей та механізмів функціонування економічних систем.

У ході дослідження освітньої діяльності студентів було виявлено, що використання інтерактивних методів сприяє активному залученню здобувачів освіти до навчального процесу, формуванню командної взаємодії, підвищенню рівня мотивації та відповідальності. Водночас були зафіксовані окремі недоліки, пов'язані з труднощами у формулюванні висновків і здійсненні аналітичних операцій з економічними показниками. Серед ефективних педагогічних технологій було використано низку методів, які забезпечили глибше розуміння навчального матеріалу та розвиток професійно значущих компетентностей. Зокрема, метод «баскет» передбачав колективну роботу з формулами через створення спільного «банку розрахунків», що сприяло розвитку навичок аналізу та взаємодії. Метод створення ситуації успіху базувався на диференціації завдань і позитивному вербальному підкріпленні, що стимулювало пізнавальну активність студентів. Метод інциденту забезпечував формування стратегії поведінки в умовах стресу та невизначеності через участь у командних іграх або розв'язання нестандартних ситуацій. Метод номінальних груп дозволяв приймати обґрунтовані колективні рішення на основі індивідуально сформульованих ідей, які потім обговорювались у групі. Бізнес-симуляції активізували самостійну пізнавальну діяльність завдяки вирішенню практичних завдань без попереднього викладу теоретичного матеріалу, що стимулювало самонавчання через досвід. Застосування міні-стратегії «сенкан» дозволяло синтезувати складну інформацію у стислій формі та виявити рівень понять студентів. Метод проєктів забезпечував інтеграцію знань і навичок шляхом створення реалістичних бізнес-ідей або техніко-економічних розробок, що сприяло розвитку підприємницького мислення, аналітичних здібностей та культури фахової комунікації. Метод «коло ідей» використовувався для колективного генерування пропозицій щодо вирішення проблемних ситуацій, що сприяло формуванню навичок критичного мислення та підготовці до дискусій. Застосування зазначених методів у контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії в академічному середовищі створило умови для ефективного формування економічної компетентності студентів, що є необхідною складовою їхньої професійної підготовки (Стеблюк, 2018).

Ціннісні характеристики економічної компетентності, що проявляються через поняття економічної ідентичності, виступають вагомим чинником, який впливає на прийняття індивідом економічних рішень. Дослідження економічної ідентичності дозволяє розкрити мотиваційні засади, цільові орієнтири та напрями економічної активності особистості шляхом аналізу її ціннісно-смыслового ставлення до власної участі в економічному середовищі. Економічну самоідентифікацію слід розглядати як процес формування особистісного бачення способів інтеграції в економічні відносини – трудові, споживчі, майнові – з урахуванням соціально-економічних реалій, що її оточують, а також власних прагнень, очікувань і ресурсних можливостей, які відображають індивідуальні життєві пріоритети та ідеали. Основу самоідентифікації становлять орієнтації суб'єкта щодо прийнятних економічних норм і цінностей, визначення власного ставлення до головних економічних категорій – власності, грошей, доходів, ринку праці, податкової політики, споживання, підприємництва, норм ведення економічної взаємодії у суспільстві (Позняк, 2024).

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про багатогранність та системність поняття економічної компетентності як інтегративної характеристики особистості, що поєднує знання, вміння, навички, цінності та мотиваційну готовність до економічно доцільної поведінки. Формування цієї якості відбувається в умовах взаємодії індивідуальних особливостей здобувача освіти та зовнішніх впливів освітнього процесу. Педагогічна система повинна бути гнучкою до змін соціального контексту та відповідати викликам інноваційного розвитку. Економічна компетентність є важливим чинником соціальної адаптації молоді та її професійного самовизначення в умовах нестабільного економічного середовища. Завдяки впровадженню інноваційних методів навчання, орієнтованих на самостійність, критичність мислення та практичну спрямованість забезпечує набуття економічної компетентності здобувачами освіти. Особливу роль відіграють такі методи, як ділові ігри, бізнес-симуляції, методи проєктної роботи, що забезпечують активну залученість студентів та сприяють розвитку основних економічних умінь. У сучасних умовах значну роль у дослідженні економічної поведінки набуває економетричне моделювання, що дозволяє виявити глибинні зв'язки між змінними та обґрунтовувати прийняття рішень. Перспективними є моделі, здатні враховувати регіональну специфіку й латентні фактори, що детермінують асиметричність економічного розвитку.

Окрему увагу слід приділити феномену економічної ідентичності як суб'єктивному виміру економічної компетентності, що відображає ставлення особистості до економічних категорій, норм і ролей. Ціннісна складова економічної компетентності безпосередньо впливає на прийняття особистісно та соціально значущих рішень у економічних процесах.

Отже, формування економічної компетентності має здійснюватися на засадах інтеграції змісту економічної освіти, інноваційних підходів до організації навчання та урахування ціннісно-мотиваційних характеристик особистості. Усе це створює передумови для підготовки здобувачів освіти до ефективної

участі в економічному житті суспільства та реалізації власного потенціалу в умовах постійних трансформацій.

Список використаних джерел

- Мінлі, Ву (2023). Економічна компетентність сучасного педагога: сутність і чинники формування в умовах вищої художньо-педагогічної освіти. Інноваційна педагогіка. *Теорія і методика професійної освіти*, 61, 1, 129-132. Взято з http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/61/part_1/25.pdf
- Надтока, В., Часнікова, О. (2020). Формування економічної компетентності учнів ліцею: практикум з економіки, фінансової грамотності та основ підприємництва за програмою «учень ліцею у світі економіки, фінансів та підприємництва». *Український педагогічний журнал*, 4, 141-149. Взято з <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/326/261>
- Позняк, С. (2024). Економічна ідентичність у структурі економічної компетентності молоді: ціннісні та соціокультурні регулятори прийняття економічних рішень. *Соціальна психологія. Юридична психологія*, 68, 257-261. Взято з <http://habitus.od.ua/journals/2024/68-2024/44.pdf> (дата звернення 30.05.2025)
- Стеблюк, С. (2018). Формування економічної компетентності у майбутніх фахівців в умовах коледжу. *Освітологічний дискурс*, 3/4 (22/23), 271-282. Взято з <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37324/1/%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87.pdf> (дата звернення 29.05.2025)
- Цюцюпа, С., Маєв, А. (2025). Формування економічних компетентностей у педагогічній діяльності: теоретичні аспекти та практичні підходи. *Актуальні проблеми економіки*, 5 (287), 199-213. Взято з https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25._topic_Svitlana-Tsiutsiupa-Andrii-Maiev-199-213.pdf (дата звернення 29.05.2025)
- Шевель, Б. (2025). Системний підхід формування економічної компетентності майбутніх учителів технологій. Взято з <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/download/2129/2133> (дата звернення 29.04.2025)

References

- Minli, Vu. (2023). Ekonomichna kompetentnist suchasnoho pedahoha: sutnist i chynnyky formuvannia v umovakh vyshchoi khudozhno-pedahohichnoi osvity [Economic competence of the modern teacher: essence and factors of formation in the context of higher artistic and pedagogical education]. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Innovative Pedagogy. Theory and Methodology of Vocational Education]*, 61 (1), 129-132. Retrieved from http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/61/part_1/25.pdf [in Ukrainian].
- Nadtoka, V., Chasnikova, O. (2020). Formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti uchniv litseiu: praktykum z ekonomiky, finansovoi hramotnosti ta osnov pidpriemnytstva za prohramoiu "Uchen litseiu u sviti ekonomiky, finansiv ta pidpriemnytstva" [Formation of economic competence of lyceum students: a practicum on economics, financial literacy and basics of entrepreneurship under the program "Lyceum student in the world of economics, finance and entrepreneurship"]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal [Ukrainian Pedagogical Journal]*, 4, 141-149. Retrieved from <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/326/261> [in Ukrainian].
- Pozniak, S. (2024). Ekonomichna identychnist u strukturi ekonomichnoi kompetentnosti molodi: tsinnisni ta sotsiokulturni rehulatory pryiniattia ekonomichnykh rishen [Economic identity in the structure of youth's economic competence: value and sociocultural regulators of economic decision-making]. *Sotsialna psykholohiia. Yurydychna psykholohiia [Social Psychology. Legal Psychology]*, 68, 257-261. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2024/68-2024/44.pdf> [in Ukrainian].
- Shevel, B. (2025). Systemnyi pidkhid formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv tekhnolohii [Systemic approach to the formation of economic competence of future technology teachers]. Retrieved from <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/download/2129/2133> [in Ukrainian].
- Stebliuk, S. (2018). Formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv v umovakh koledzhu [Formation of economic competence in future specialists under college conditions]. *Osvitohichnyi dyskurs [Educational Discourse]*, 3/4 (22/23), 271-282. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37324/1/ФОРМУВАННЯ%20ЕКОНОМІЧНОЇ.pdf> [in Ukrainian].
- Tsiutsiupa, S., & Maiev, A. (2025). Formuvannia ekonomichnykh kompetentnostei u pedahohichnii diialnosti: teoretychni aspekty ta praktychni pidkhody [Formation of economic competencies in pedagogical activity: theoretical aspects and practical approaches]. *Aktualni problemy ekonomiky [Actual Problems of Economics]*, 5 (287), 199-213. Retrieved from https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25._topic_Svitlana-Tsiutsiupa-Andrii-Maiev-199-213.pdf [in Ukrainian].

BOLSHAIA O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

BILAY D.

Vocational college No31, Poltava, , Ukraine

GALAGUZA O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF ECONOMIC COMPETENCE OF EDUCATION ACQUIRES

The article conducted the study of the process of formation of economic competence of education applicants as a key component of professional and personal development of youth in the conditions of dynamic socio-economic transformations. The relevance of the formation of economic competence as an important component of modernization of the educational system aimed at training specialists capable of effectively functioning in the labor market and complying with the challenges of the modern economy is substantiated. The essence of economic competence as an integrative quality of personality, which combines knowledge, practical skills, motivational attitudes, values and ability to make economically feasible decisions, is considered. The structural components of economic competence, including cognitive, practical, emotional and motivational components, as well as their relationship with the socio-cultural and pedagogical conditions of the educational process are determined. Particular attention is paid to the role of innovative pedagogical technologies, such as business games, business simulation, methods of prose work that contribute to the activation of cognitive activity, the development of analytical thinking and the formation of professionally significant skills. The importance of an interdisciplinary approach is considered, which allows to combine theoretical knowledge with practical competences, as well as the use of econometric modeling as a tool for the analysis of complex economic processes and justifying management decisions in the context of economic competence formation. The impact of the pedagogical system on the quality of education of education applicants, in particular its ability to adapt to innovative challenges and changes in the socio-economic environment, is analyzed. The value-motivational dimension of economic competence through the prism of economic identity, which shapes personal attitude to economic norms and categories, reveals the need to integrate the content of economic education with innovative methods of teaching and taking into account the individual-psychological features Economics.

Key words: *economic competence, education applicants, pedagogical conditions, innovative methods, interdisciplinary approach, econometric modeling.*

Стаття надійшла до редакції 24.05.2025 р.

УДК 378.011.3-051:379.8

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339118](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339118)

ДМИТРО БОЯРСЬКИЙ

ORCID: 0000-0002-8192-9430

Рокитненська гімназія з дошкільним структурним підрозділом виконавчого комітету
Омельницької сільської ради Кременчуцького району Полтавської області

РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ

Автор презентує та характеризує ресурсно-орієнтовані методики підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи: проєктного навчання з опорою на локальні ресурси, портфельного супроводу (портфоліо), навчального тренінгу з моделювання позашкільної взаємодії, рефлексивно-аналітичного аналізу кейсів, наставництва та педагогічного коучингу. Методика проєктного навчання з опорою на локальні ресурси спрямована на формування у студентів умінь організовувати позашкільні заходи через реалізацію проєктів, що враховують ресурси громади, освітнього середовища, культури; методика портфельного супроводу (портфоліо) забезпечує накопичення, аналіз і рефлексія особистих досягнень у сфері позашкільної діяльності; методика навчального тренінгу з моделювання позашкільної взаємодії орієнтує на проведення інтерактивних занять, спрямованих на моделювання реальних ситуацій позашкільної педагогіки; методика рефлексивно-аналітичного аналізу кейсів передбачає роботу з кейсами, що імітують складні педагогічні ситуації у позашкільному середовищі; методика наставництва та педагогічного